

Onderzoeksverslag verzuim

‘WAT IS DE LEIDENDE CULTUUR OP ITHAKA
RONDONOM VERZUIM?’

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. De kaders/theoretische onderbouwing	4
2.1 De missie	4
2.2 Relatie volgens Steven Pont.....	5
3. Enquête personeel	7
3.1 Jullie antwoorden	7
3.2 Wat valt op?	10
3.3 Waartoe registreren we?.....	11
4. Magister	12
5. Enquête leerlingen.....	13
5.1 Uitkomsten V-afdeling en R-afdeling	14
5.2 Uitkomsten V-afdeling.....	15
5.3 Uitkomsten R-afdeling.....	17
5.4 Wat valt op?	18
6. Uitkomsten interviews.....	18
6.1 Geoorloofd en ongeoorloofd verzuim	18
6.1.2 Traumasensitief lesgeven	19
6.2 Ithaka is echt het paradijs	19
6.3 Beeld van leerplicht.....	20
6.4 Vragen stellen	20
6.5 Positieve benadering	20
6.6 Verantwoordelijkheid.....	21
6.7 Relatie	22
7. Conclusie en aanbevelingen	24
7.1 Onze registratie.....	24
7.2 De gesprekken.....	25
7.2.1 De leerlingen	25
7.2.2 Docenten	25
7.2.3 Andere belanghebbende partijen	25
8. Aanbevelingen	26
9. Literatuurlijst	27
9. Bijlagen	28
9. 1 Aanbevelingen onderzoek Pascale	28
9.2 Traumasensitief lesgeven	30

1. Inleiding

Aan het begin van vorig schooljaar hebben wij jullie een drietal onderwerpen voorgelegd en de vraag gesteld “welk thema zouden jullie graag door het datateam behandeld zien?”. Blij verrast door het grote aantal reacties zijn we van start gegaan met het opzetten van ons onderzoek, een onderzoek naar verzuim.

Verzuim is een doorleefd begrip op Ithaka. Het staat regelmatig op de agenda en in 2015 is er ook door Pascale al uitgebreid onderzoek naar gedaan. Een onderzoek met de opdracht: ***Geef advies aan de school hoe het schoolverzuim omlaag gebracht kan worden.*** Dit onderzoek heeft onder andere een lijst met aanbevelingen opgeleverd die terug te vinden is in de bijlage. Een aantal van deze aanbevelingen zijn terug te vinden in de praktijk, zoals ‘de binding met de school en de docent vergroten door elke ochtend bij de deur te staan en een hand te geven aan de leerlingen’. Daarnaast hebben ouders en voogden nu ook toegang tot Magister. Er is echter ook nog veel winst te behalen.

Hoewel verzuimcijfers natuurlijk een administratieve werkelijkheid betreffen, zijn ze een prima indicator voor een gezonde of ongezonde schoolgang en kunnen ze dienen als springplank voor verdere acties. In dit onderzoek hebben we daarom gekozen voor een zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve benadering. Achter de wereld van de cijfers gaat een mogelijke diversiteit aan denkbeelden, idealen, vooronderstellingen en geschiedenis schuil die op zijn minst even belangrijk zijn als onze verzuimstatistiek. De focus in dit onderzoek ligt daarom op het gesprek. Het gesprek met docenten, het gesprek met (oud-)leerlingen en het gesprek met betrokkenen van leerplicht, JGZ en *It's My Child*. De cijfers in dit onderzoek zijn eerder aanleiding tot gesprek dan een aanleiding op zichzelf.

We bewandelen samen met jullie het grijze gebied waarin jij als professional dagelijks keuzes moet maken en waarbij goed en fout door elkaar heen lopen. De vraag naar wat goed of fout is, is voor jouw handelen misschien niet eens zo doorslaggevend. Onze denkbeelden en ideeën over een te behalen resultaat, over de ontwikkeling van kinderen en over onze eigen verantwoordelijkheid in relatie tot leerlingen sturen ons handelen, én daar willen we het over hebben.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt daarom als volgt: ‘Wat is de leidende cultuur op Ithaka rondom verzuim?’ We benaderen verzuim vanuit verschillende hoeken en gaan op zoek naar de raakvlakken en naar daar waar het schuurt.

2. De kaders/theoretische onderbouwing

De missie van Ithaka en de theorie van ontwikkelingspsycholoog en gezinstherapeut Steven Pont vormen de theoretische basis van dit onderzoek. De uitgangspunten van deze twee componenten zijn beschreven in de volgende paragrafen.

2.1 De missie

Ithaka stelt zich ten doel leerlingen te begeleiden in hun groei naar een volwassen bestaan.

Een volwassen bestaan kenmerkt zich onder meer doordat:

- Iemand zichzelf ervaart als een actor, dat wil zeggen als iemand die iets betekent voor zijn omgeving en daarop met zijn unieke mogelijkheden invloed kan uitoefenen.
- Iemand zich verbonden voelt met zijn kleine en met zijn grote omgeving.
- Iemand verantwoordelijkheid ervaart voor zijn kleine en grote omgeving.
- Iemand in deze context het onderscheid kan maken tussen wat gewenst en/of wenselijk is.

Ithaka streeft ernaar om de drie pedagogische functies van onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming zo volledig mogelijk te realiseren. Ithaka voelt zich daarom verantwoordelijk voor een pedagogisch klimaat of een schoolethos dat motiveert tot leren, dat cultuur en samenleving vertrouwd maakt en dat iedere leerling zichzelf laat herkennen als unieke mogelijkheid, als volwaardig en gewaardeerd, als verbonden en als verantwoordelijk.

Het proces van leren en ontwikkeling dat hier wordt verondersteld is een interactief proces, waarin jongeren en volwassenen in wisselende mate samen verantwoordelijk zijn.¹

Onze missie geeft op twee manieren richting aan ons handelen. Het verwoordt enerzijds waartoe wij de relatie met onze leerlingen inzetten. Bij alles wat wij wat doen, kunnen (of moeten) we onszelf de vraag stellen, ‘draagt deze handeling bij aan de ontwikkeling van de leerling naar een volwassen bestaan zoals veronderstelt in onze missie?’ De kracht van de missie zit hem dan niet zozeer in het geven van antwoorden maar meer in het stellen van de juiste vragen.

De missie kan ook gebruikt worden voor persoonlijke reflectie. Want hoe verhoud jij je tot de volwassenheid uit onze missie? In ons werk, het contact met collega's en leerlingen en in onze reactie op gebeurtenissen om ons heen laten we regelmatig onvolwassen gedrag zien. Gedrag waarmee we uit de verbinding stappen, geen verantwoordelijkheid

---

¹ <https://www.ithaka-isk.info/onze-missie>

nemen óf juist te veel verantwoordelijkheid nemen en ‘het’ van de ander overnemen. Acterschap is hier een belangrijk begrip en is meer dan alleen handelen. Acterschap is een relationeel begrip. Je oefent op jouw unieke manier invloed uit op jouw omgeving en die invloed heeft een bepaalde richting. Steven Pont heeft duidelijke ideeën over hoe bepaalde handelingen van invloed kunnen zijn op kinderen en op hun leren.

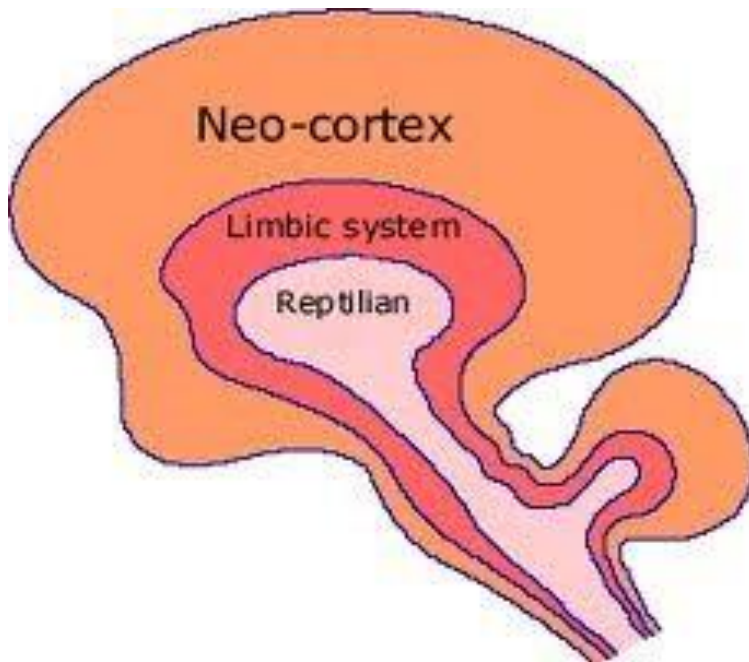
2.2 Relatie volgens Steven Pont

“Het leren kan pas plaatsvinden wanneer de leerling een besluit maakt.” (Pont, 2018). Het maken van dit besluit is dus van uiterst belang. Wil de leerling überhaupt iets van jou leren of sta je te praten tegen een gesloten deur?

De keuze die de leerling maakt (open staan of zich afsluiten) vloeit voort uit de persoonlijkheid van de leerling. Men heeft immers verschillende persoonlijkheden. De persoonlijkheid die wordt gepresenteerd, ook wel ‘het masker’ dat wordt opgezet, hangt af van de relatie ten opzichte van de ander. Zo gedraagt men zich anders tegen een baas dan tegen een partner of tegen ouders. De keuze die wordt gemaakt zegt dus in werkelijkheid niets over wie een persoon is, maar wel over hoe de kwaliteit van de relatie is en dus de manier waarop een persoon iets doet.

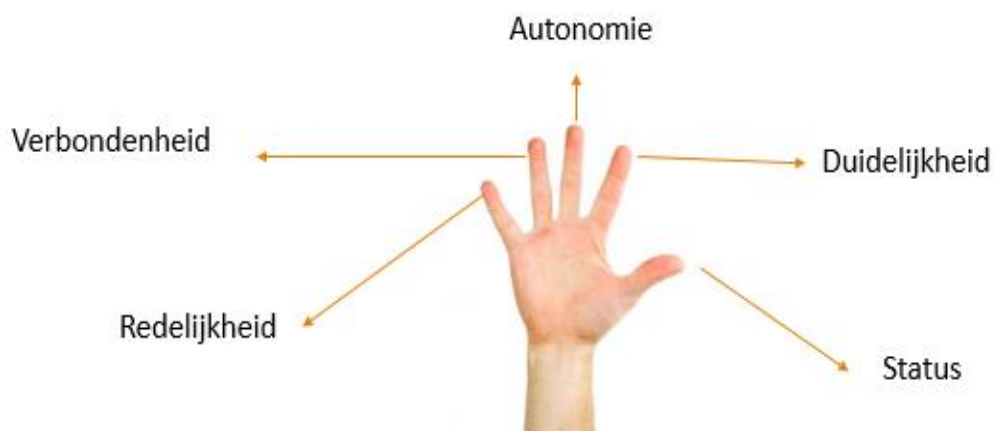
De relatie bepaalt alles. Een mens heeft twee standen: open en gesloten. De kunst is om de eerste stand aan te nemen en sensitief-responsief te zijn, want dan krijg je die houding terug van de leerling.

Een open houding is bevorderlijk voor het leerproces van een leerling. Leren doen we met onze hersenen. De hersenen hebben verschillende kamers. In welke kamer moet je nu zijn om iets te leren?

Afbeelding 1: De hersenen.

Via de hersenstam komt informatie binnen in het reptielenbrein. Hier worden onze oer-reflexen (bijv. vluchten) geregeld. Het limbisch brein bevindt zich over het reptielenbrein en regelt onze emoties. Tot slot is er een neo-cortex. Dit gedeelte van het brein zorgt ervoor dat wij kunnen redeneren, verbanden kunnen leggen en keuzes maken. Elk brein beslist zelfstandig of de binnengekomen informatie wordt verstuurd naar het hoger gelegen brein. Om iemand iets te leren is het essentieel dat de informatie wordt doorgegeven aan het neo-cortex. Daarnaast neemt een brein, dat rustig en kalm is, informatie optimaal op. De volgende vijf punten dragen bij aan een rustig en kalm brein en aan het optimaal overbrengen van informatie:

Afbeelding 2: De 5 deurtjes van Steven Pont.

1. **Geef de ander een status:**

Zorg dat de ander zich gehoord en belangrijk voelt. Bijvoorbeeld door het geven van een compliment. En haal die status niet weg door (veel te snel) te straffen.

2. **Duidelijkheid:**

Hoe je een boodschap verstuurt, is niet interessant: het gaat erom hoe die boodschap *landt*. Doe wat je zegt en kom na wat je belooft. Zorg dat er geen ruis op de lijn ontstaat.

3. **Autonomie:**

Zorg binnen datgene wat jij aan informatie of opdrachten geeft, dat er ruimte is voor persoonlijke invulling. Mensen willen horen wat ze moeten doen, maar niet hoe! Geef de kaders aan, maar laat mensen zelf het kader invullen. Overtuig de ander ervan dat hij autonoom is.

4. **Verbondenheid:**

Stem verbale en non verbale communicatie op elkaar af. Als je enthousiast praat, zit rechtop en in een actieve houding. Laat blijken dat je aandacht voor een puber hebt en kom op iets terug wat voor hem heel belangrijk is, dan zal hij eerder genegen zijn met jou de afwas te doen.

5. **Redelijkheid:**

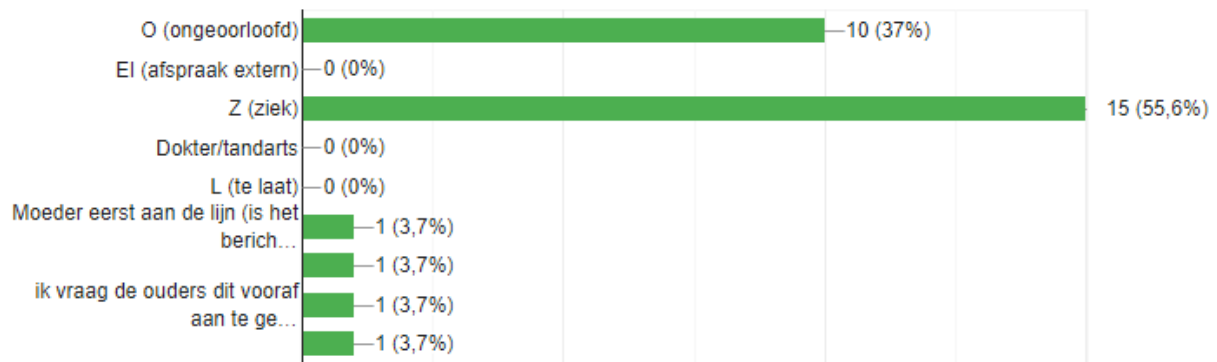
Zorg dat hetgeen wat je vraagt of zegt redelijk is. Iets wat totaal niet redelijk is, zal door de ander als ongeloofwaardig worden beschouwd en daarmee verlies je status.

3. Enquête personeel

Voordat we met jullie in gesprek zijn gegaan hebben we eerst een kleine enquête uitgezet. In deze enquête stond de registratie van afwezigheid centraal. Het doel van de vragenlijst was uitzoeken in hoeverre het eerdergenoemde ‘grijze gebied’ waarin gehandeld wordt ook administratief zichtbaar zou zijn. Met 27 reacties geven onderstaande diagrammen een aardig beeld. Hieronder nemen we de vragen afzonderlijk door.

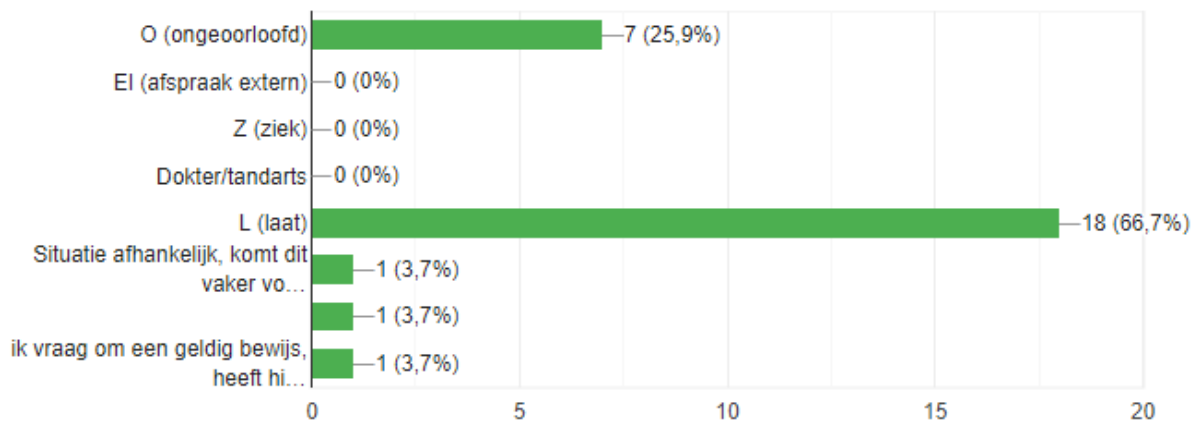
3.1 Jullie antwoorden

Vraag 1: Een leerling is niet op school. De leerling neemt de telefoon niet op, reageert niet op je appje en de ouders zijn ook niet bereikbaar. In de avond krijg je een bericht van de moeder dat het kind ziek was. Wat registreer je?

Figuur 1: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 1.

Vraag 2: Een leerling is 30 minuten te laat. De leerling zegt dat de bus te laat was en dat daardoor de aansluiting niet goed verliep.

Figuur 2: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 2.

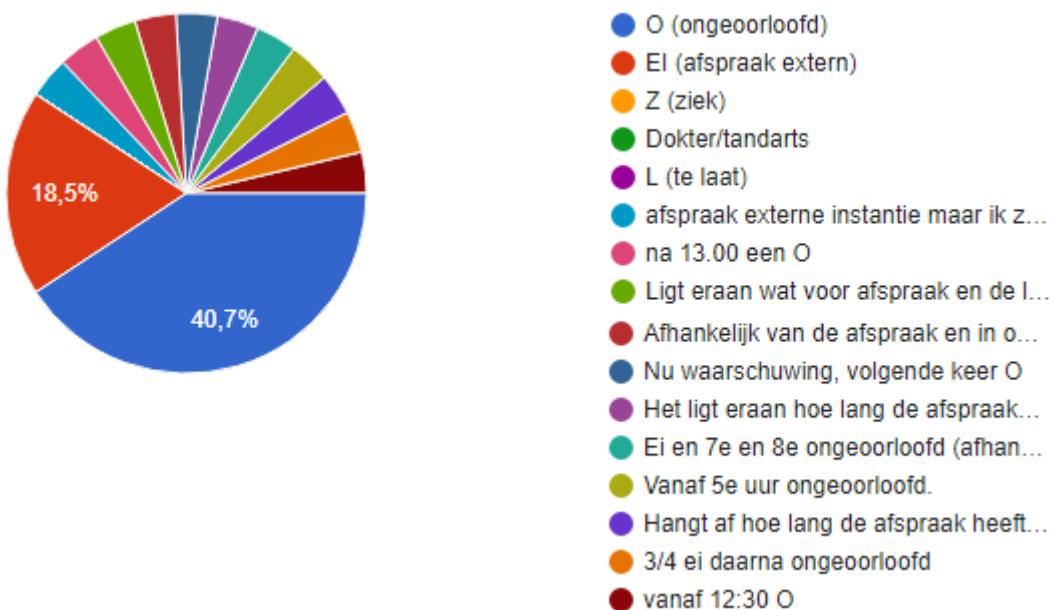
Vraag 3: en leerling heeft een afspraak bij de dokter om 10:00. De leerling woont in Utrecht en de afspraak is in Utrecht. De leerling is het eerste en tweede uur niet op school. Wat registreer je?

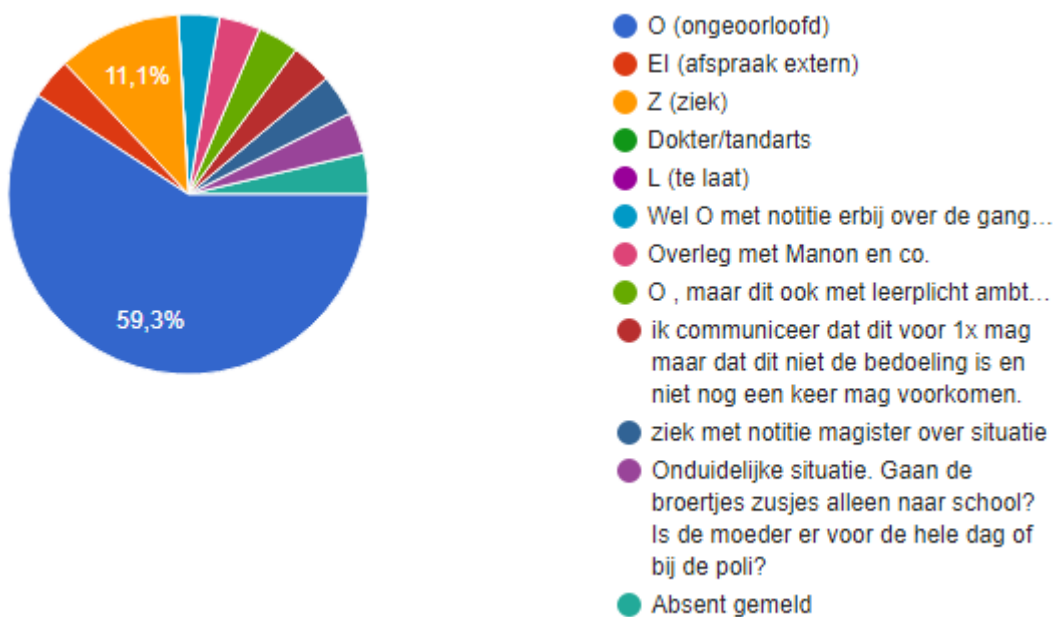
Figuur 3: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 3.

Vraag 4: Een leerling heeft om 11:00 een afspraak bij de gemeente in Woerden. De leerling heeft tot 14:40 les, maar is niet meer teruggekomen na de afspraak. Wat registreer je?

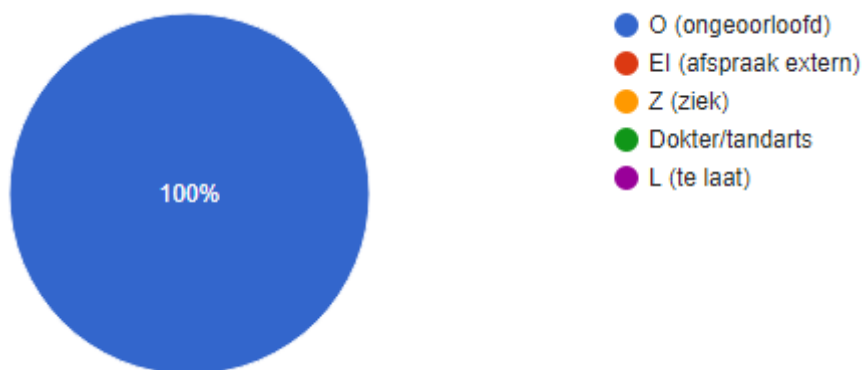
Figuur 4: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 4.

Vraag 5: Een alleenstaande moeder van een leerling is in het ziekenhuis. De leerling is de hele dag niet op school, omdat ze voor de broertjes en zusjes moet zorgen. Dit heeft de leerling eerlijk gecommuniceerd naar jou. Wat registreer je?

Figuur 5: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 5.

Vraag 6: Een leerling is er niet in verband met een belangrijke feestdag. De leerling heeft hiervoor geen verlof gekregen. Wat registreer je?

Figuur 6: Uitkomsten enquête registratie docenten vraag 6.

3.2 Wat valt op?

De diagrammen laten, met uitzondering van vraag 6, allemaal een mooie waaier aan antwoorden zien. Waarom bij vraag 4 de ene docent kiest voor de registratie ongeoorloofd en de ander voor externe afspraak wordt niet helemaal duidelijk. Ook zegt dit niets over de acties

van de docent in het persoonlijke contact met de leerling. We zien wel dat geoorloofd en ongeoorloofd verzuim administratief gezien niet altijd duidelijk te onderscheiden zijn. Wat een doktersbezoek is voor de ene mentor, is ongeoorloofd verzuim voor de ander. In een van onze gesprekken beschrijft een collega dat er “ruis” op de lijn kan ontstaan wanneer we geen duidelijkheid geven over wat wel en niet wordt toegestaan. En “*in sommige gevallen wordt de ruimte die dit (verschillende signalen over verzuim, strengheid op verzuim) creëert benut door de leerling.*” Zoals in het theoretisch kader is beschreven benadrukt Steven Pont dat het belangrijk is om deze ruis te voorkomen. Onduidelijkheid kan ook leiden tot het ‘domino-effect’, zoals een andere collega beschrijft: “*leerlingen zien dat sommigen leerlingen verzuimen en dat krijgt een domino-effect.*”

In de vrije velden lezen we al wel iets terug over de motivaties achter jullie administratieve keuzes. Die motivatie kan zijn, “*ik communiceer dat dit voor één mag maar dat dit niet de bedoeling is en niet nog een keer mag voorkomen*”, of “*ongeoorloofd, maar dit ook met leerplichtambtenaar opnemen*”.

3.3 Waartoe registreren we?

Dat niet iedere situatie precies hetzelfde geregistreerd wordt is niet direct een hele bijzondere waarneming. Natuurlijk zijn er nuances en onze registratie, die beperkt is tot 12 keuzemogelijkheden, zal de werkelijkheid nooit helemaal kunnen vatten. Dat is ook niet het doel. Er is echter wel een heel duidelijk onderscheid in codes die verwijzen naar geoorloofd en codes die verwijzen naar ongeoorloofd verzuim. De vraag die bovenstaande bij ons oproept is de volgende; waartoe dient onze registratie?

Als we kijken naar vraag 5, dan zien we dat 11% ervoor kiest om de leerling als ‘ziek’ te registreren, terwijl er met de gezondheid van de leerling helemaal niets aan de hand is. De registratie ‘ziek’ telt ook niet mee als ongeoorloofd verzuim. Een vacuüm ligt hier op de loer. De leerling ervaart verantwoordelijkheid voor zijn kleine omgeving, maar kan en hoort die verantwoordelijkheid voor het gezin niet te dragen. Dat is niet wenselijk. Door de leerling ziek te melden lijken we mee te bewegen in het gevoel van de leerling die de verantwoordelijkheid juist wél te moet dragen, we ondersteunen het als het ware. Dit betekent natuurlijk niet dat we niet empathisch mogen zijn naar de situatie van de leerling “*maar je kan ze niet helpen door heel aardig te zijn. Het gaat veel meer over verwachtingen. Het gesprek aangaan, er niet voor gaan staan als beschermer maar ernaast gaan staan*” aldus de schoolarts. Het doel van registreren zou kunnen zijn: ter ondersteuning van het in beeld krijgen

van de leerling en om een proces in gang te zetten waar dat nodig is zodat de juiste hulp geboden kan worden.

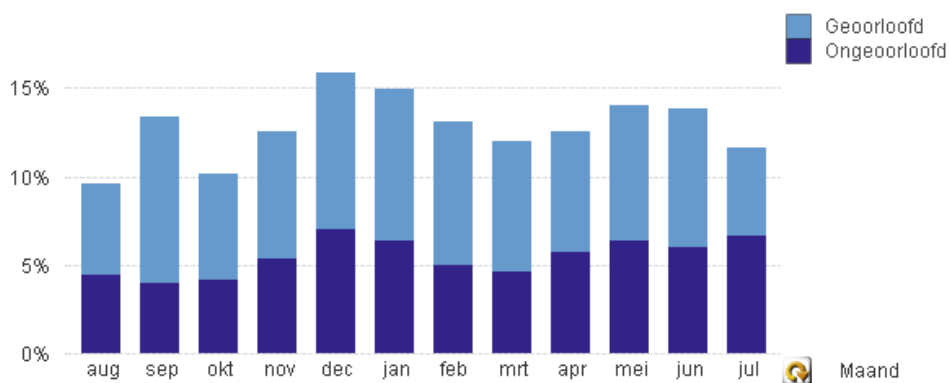
4. Magister

Zoals we in het vorige hebben gezien wordt een identieke verzuimsituatie niet per definitie identiek geregistreerd. Hetzelfde geldt voor laatkomers. Dit is bij iedere docent en locatie anders geregeld. Deze drie categorieën, geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en te laat komen, werken echter wel op een interessante manier op elkaar in.

We zien bijvoorbeeld dat leerlingen of klassen met een hoog geoorloofd verzuim ook een hoog ongeoorloofd verzuim hebben. Dus op het moment dat we meer accepteren en registreren als geoorloofd verzuim, neemt ook het ongeoorloofde verzuim ook toe. De registratie zou in de praktijk kunnen betekenen dat iemand die veel spijbelt ook de neiging heeft om zich vaker ziek te melden en vice versa.

De onderliggende oorzaken van dit verband tussen de registratie geoorloofd en ongeoorloofd is niet geheel duidelijk en vaak persoonsgebonden. In de dialoog tussen ouder, leerling en docent (en wellicht andere partijen zoals schoolarts, orthopedagoog, COA, leerplicht, buurtteam) kan er een duidelijker beeld ontstaan.

Het is in ieder geval goed om de volgende vragen aandacht te geven. Waarom zou er een verband tussen geoorloofd en ongeoorloofd zijn? Welk signaal geeft de leerling hiermee af? Welke mogelijke acties kan de mentor in gang zetten?

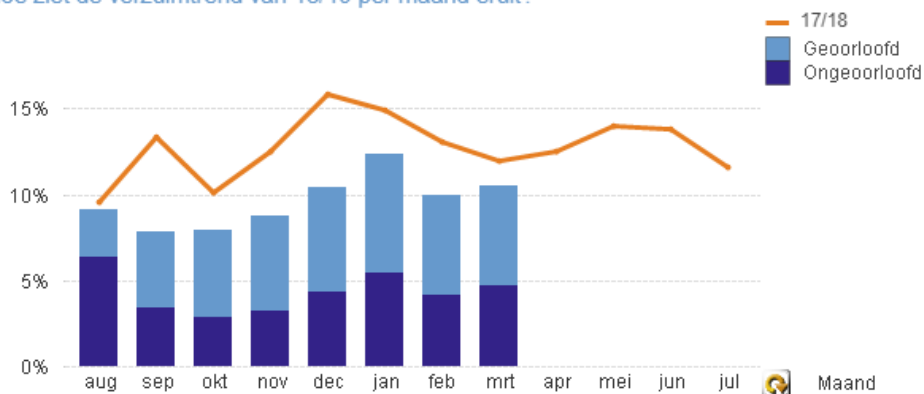
Afbeelding: overzicht verzuim alle locaties van Ithaka in het schooljaar 2017/2018.

Uit gegevens van Magister en de organisatie blijkt ook dat de verzuimregistratie daalt zodra verzuim veel onder de aandacht wordt gebracht in de verschillende teams. In december 2017/januari 2018 werd zichtbaar dat er een verzuimprobleem was. Dit is vervolgens in de

verschillende teams door de teamleiders besproken. We zien in een korte periode een daling van 15% naar 11,9% in de registratie ongeoorloofd en geoorloofd verzuim.

Het met elkaar in gesprek gaan over wat verzuim is en welke acties kunnen worden toegepast, zorgt voor beweging in de organisatie en de registratie. ‘*Kijken wat werkt en nieuwe dingen blijven proberen*’ zoals een medewerker zei. In dit kader is het in gesprek blijven met elkaar over verzuim een wenselijke cultuur. Ben jij open & transparant over het verzuim in jouw klas? Wie betrek jij in het verzuimgesprek?

Hoe ziet de verzuimtrend van 18/19 per maand eruit?

Afbeelding: overzicht verzuim alle locaties van Ithaka in het schooljaar 2018/2019. De oranje lijn laat het verzuim uit schooljaar 2017/2018 zien.

De cijfers in de bovenstaande grafiek laten een soort golfbeweging zien in de verzuimregistratie. De oorzaken van dit fenomeen zijn onduidelijk. Een aantal mogelijkheden zijn: toenemende drukte met afspraken vanuit de leerling, een griep epidemie, een mogelijke verslapping vanuit de mentor, moeite met motivatie vanuit de leerling etc. Wat kunnen wij als organisatie doen met de kennis van deze golfbeweging? Wat kan jij als mentor doen?

5. Enquête leerlingen

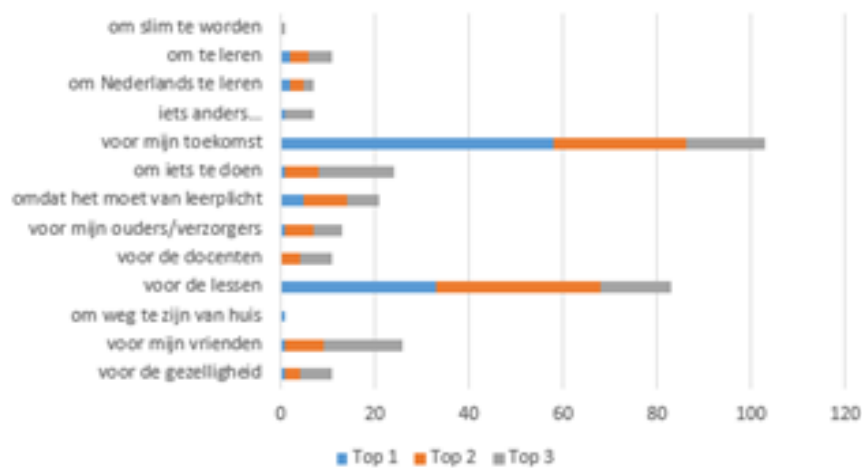
Verzuim gaat over ‘er niet zijn’ maar leerlingen hebben natuurlijk ook hele goede redenen om juist wél naar school te komen. In de workshop van *Respect Education* kwam naar voren dat leerlingen in het P.O ten eerste naar school komen voor hun docent, ten tweede om iets te leren en ten derde voor hun vriendjes. In het V.O. is het behalen van een diploma de eerste motivator. Op nummer 2 staat vriendjes en op nummer 3 leerplicht. Om te achterhalen wat de leerlingen motiveert om naar school te komen, is een enquête afgenomen in de V-uitstroom en

de R-uitstroom op de locatie Labo. De leerlingen moesten een top drie samenstellen van redenen om naar school te komen. Ze kregen de volgende opties voorgelegd:

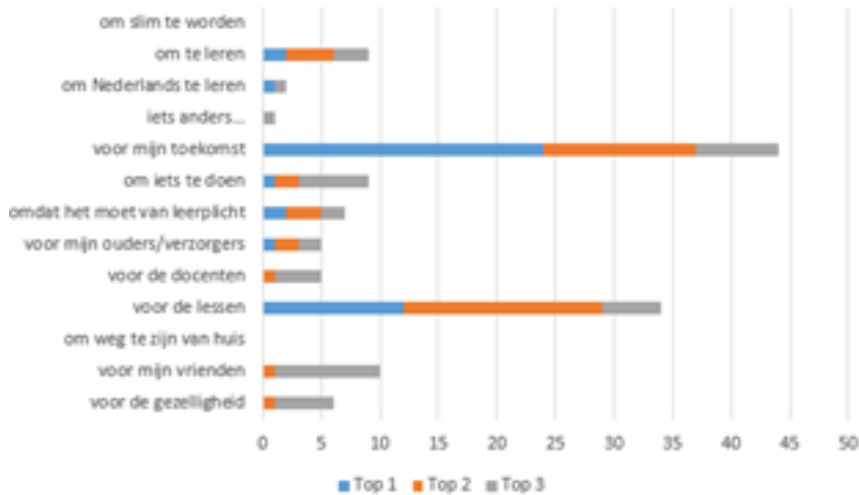
Ik kom naar school: voor de gezelligheid
 voor mijn vrienden
 om weg te zijn van huis
 voor de lessen
 voor de docenten
 voor mijn ouders/verzorgers
 omdat het moet van leerplicht
 om iets te doen
 voor mijn toekomst
 iets anders...

Hieronder zijn de resultaten te vinden. Naast het de uitkomsten van de totale enquête is er onderscheid gemaakt tussen de verschillende afdelingen en tussen jongens en meisjes.

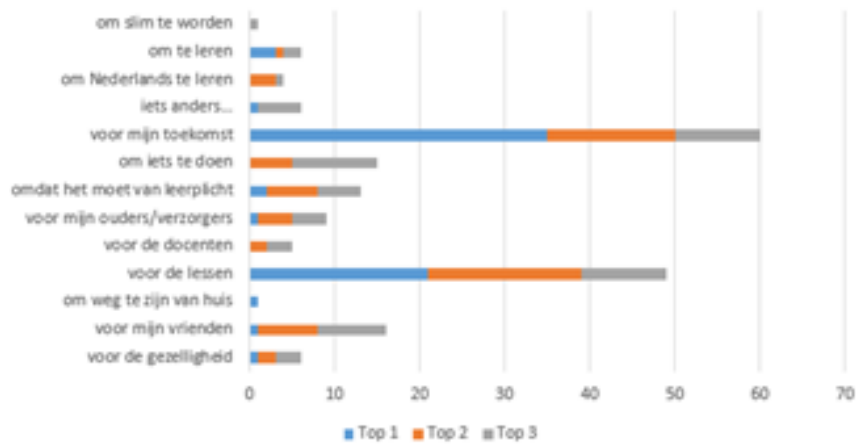
5.1 Uitkomsten V-afdeling en R-afdeling

Figuur 7: Uitkomsten enquête leerlingen totaal V-afdeling en R-afdeling.

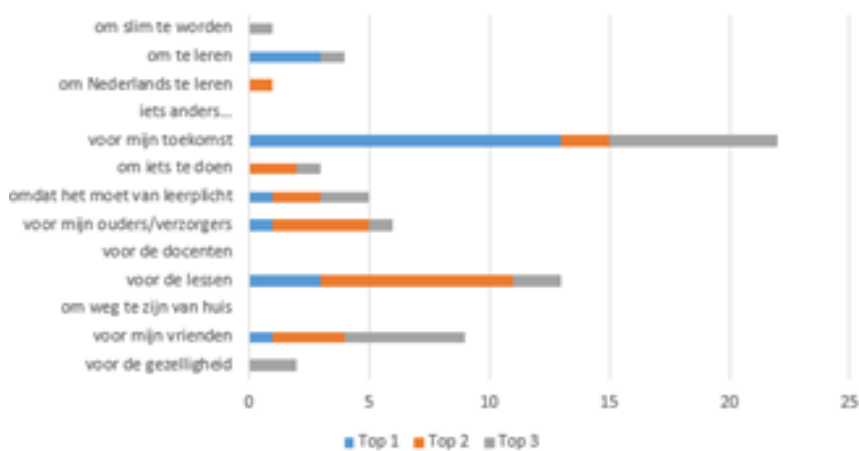

Figuur 8: Uitkomsten enquête leerlingen totaal meisjes.

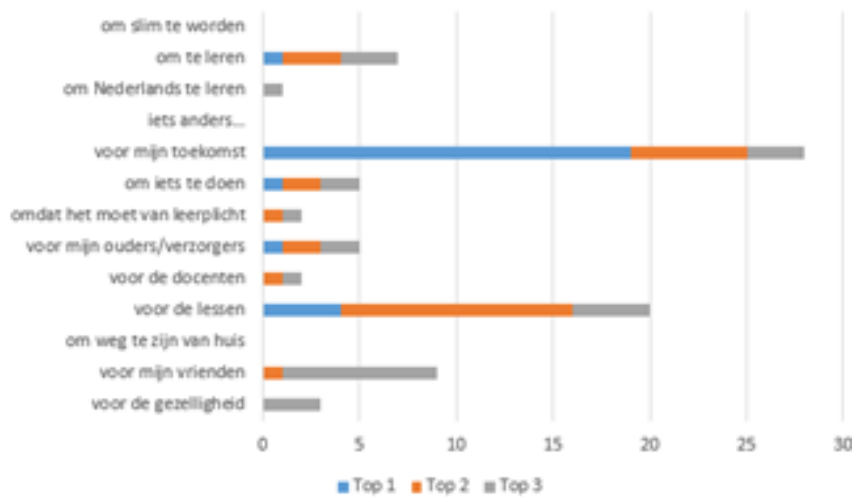

Figuur 9: Uitkomsten enquête leerlingen totaal jongens.

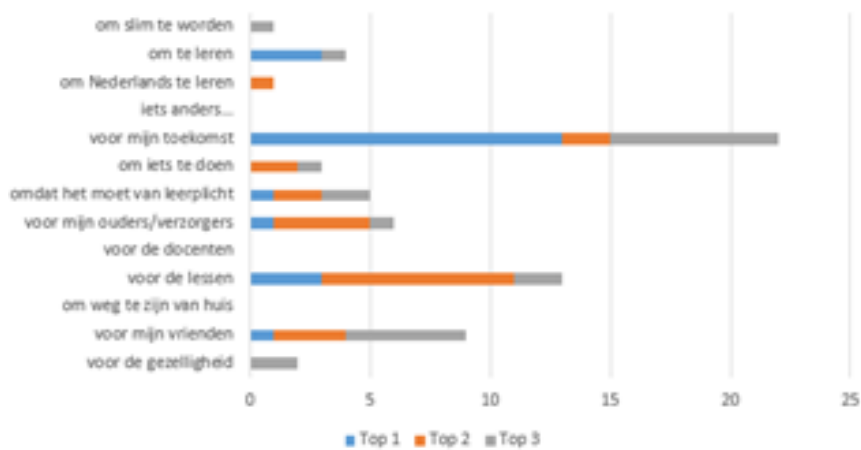
5.2 Uitkomsten V-afdeling

Figuur 10: Uitkomsten enquête leerlingen totaal V-afdeling.

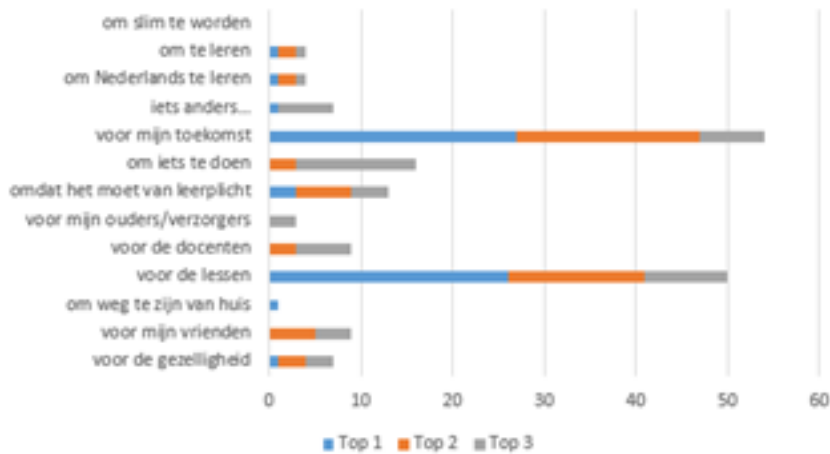
Figuur 11: Uitkomsten enquête leerlingen totaal V-afdeling meisjes.

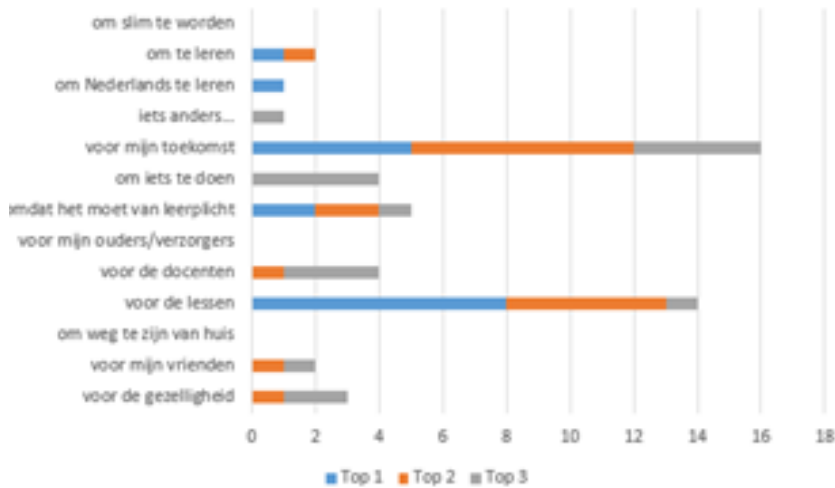
Figuur 12: Uitkomsten enquête leerlingen totaal V-afdeling jongens.

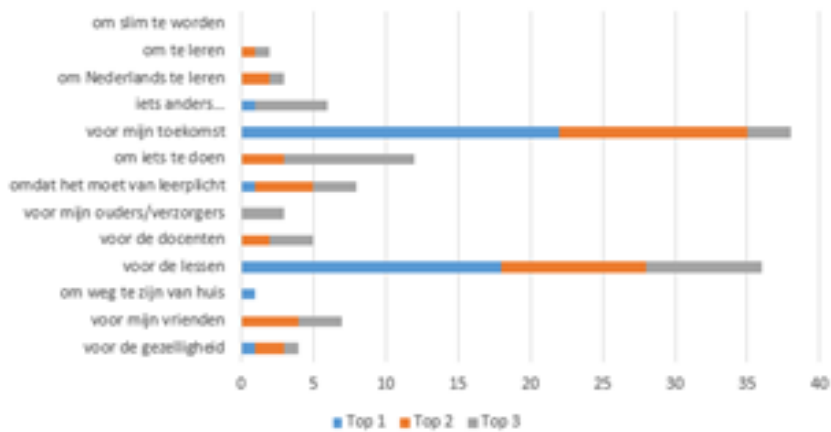
5.3 Uitkomsten R-afdeling

Figuur 13: Uitkomsten enquête leerlingen totaal R-afdeling.

Figuur 14: Uitkomsten enquête leerlingen totaal R-afdeling meisjes.

Figuur 15: Uitkomsten enquête leerlingen totaal R-afdeling jongens.

5.4 Wat valt op?

Uit de grafieken kunnen we duidelijk concluderen dat de meeste leerlingen naar school komen voor hun toekomst en de lessen. Met name V-leerlingen geven aan dat zij ook naar school komen voor hun vrienden. Kijkend naar de resultaten van de R-afdeling valt op dat een groep leerlingen, zowel jongens als meisjes, naar school komt om iets te doen of omdat het moet van leerplicht. Gezien het feit dat in de R-afdeling sprake is van hoog verzuim, zou hier wellicht een kans liggen om te werken aan de motivatie van deze leerlingen.

6. Uitkomsten interviews

In dit hoofdstuk nemen we jullie mee in de gesprekken die we gevoerd hebben met docenten, leerplicht, de schoolarts, *It's My Child*, ex-leerlingen en leerlingen. De volgende thema's stonden centraal in de gesprekken.

6.1 Geoorloofd en ongeoorloofd verzuim

Verzuim is feitelijk heel simpel. Een leerling die *“moet gewoon op school zijn”* en is er niet. *“Verzuim ontstaat nooit zomaar”* en *“verzuim kan altijd ontstaan”*. Leerplicht geeft aan dat er veel factoren zijn die schoolgang beïnvloeden en dat verzuim vaak een signaal is dat iets niet lukt en dat er hulp nodig is. Een van onze collega's benoemt ook de gebeurtenissen in de kleine wereld van de leerling als oorzaak van verzuim. *“Soms heeft een leerling het gevoel dat hij iets heel belangrijks moet regelen. (...) Er kunnen in hun wereld dingen zijn die ver boven alle dingen uit stijgen.”* Verliefdheid, kapotte kleren of een zelfs bad hairday kunnen voor een leerling redenen zijn om niet naar school te komen of om eerder naar huis te gaan. Het gesprek hierover aangaan en de kleine wereld van de leerling betreden lijkt gemeengoed binnen Ithaka.

“Geoorloofd verzuim is dat er toestemming is om de school te verlaten” Een briefje van de tandarts, een formulier dat getekend is door een teamleider. Of wanneer er schoolactiviteiten zijn natuurlijk, zo verklaart een docent. Dit beeld lijkt unaniem. Bij geoorloofd verzuim weet je als mentor waarom je leerling er niet is, je weet wat er speelt en de leerling heeft actief toestemming gekregen voor zijn of haar afwezigheid. Het kan natuurlijk ook zijn dat een leerling zich wel heeft afgemeld maar dat de school hiermee niet akkoord gaat. *“Dan weten we het wel, maar het is ongeoorloofd verzuim. Fijn dat we weten dat we je niet hoeven te bellen.”*

De grens tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim is niet altijd even duidelijk, zo blijkt uit onze gesprekken en enquête. We weten wel dat wanneer verzuim onder de aandacht gebracht wordt het totaal verzuim daalt en dat er een verschuiving plaatsvindt van geoorloofd en ongeoorloofd verzuim; het percentage geoorloofd verzuim wordt kleiner en ongeoorloofd groter. Onze houding ten aanzien van wat geoorloofd en ongeoorloofd is, lijkt dus ook te veranderen.

Ongeoorloofd verzuim *“is vaak nog niet echt geduid, je weet nog niet precies wat er speelt. Dus dat is vaak veel moeilijker vast te pakken en je moet er veel meer aan doen om te achterhalen hoe je het kan verminderen”*, aldus leerplicht. Als het bijvoorbeeld gaat over ziekte, dan *“is het heel moeilijk om hier een definitie van te maken. De een heeft veel last van verkoudheid terwijl een ander ziek naar school gaat”*, zo stelt iemand van It’s My Child.

Echter, onze visie op ongeoorloofd verzuim hangt in belangrijke mate samen met onze visie op wat een gezonde schoolgang is en onze houding hierin richting de leerling. Wat verwacht je van een leerling, welke eisen stel je? *“Ik vind dat echt; dat we geen lage verwachtingen moeten stellen aan kinderen”* stelt de schoolarts. *“En ik krijg hierin veel steun vanuit huisartsen en psychiatrie. Gewoon naar school!”* Juist een gezonde schoolgang helpt een kind om ook andere problemen aan te pakken. *“Als je school niet aangaat, hoe kan je dan je trauma’s aan?”*

6.1.2 Traumasensitief lesgeven

Ithaka is een plek waar leerlingen stappen kunnen zetten in het aangaan van hun trauma’s. In de missie staat onder andere verbondenheid centraal. Er wordt geïnvesteerd in de relatie met de leerling. Dit is onderdeel van traumasensitief lesgeven. In bijlage 9.2 wordt beschreven wat traumasensitief lesgeven inhoudt. In een van de interviews beschrijft een oud-leerling wat hij geleerd heeft op Ithaka: *“Ben je druk in je hoofd? Sporten, leuke dingen doen, praten, het moet uit je lichaam. Ruimte in je hoofd krijgen. Het probleem stopt niet na Ithaka, je moet een manier vinden om er mee om te leren gaan. Volg je hobby’s!”*

6.2 Ithaka is echt het paradijs

Verbondenheid staat centraal in de missie, en komt ook sterk naar voren in de cultuur rondom verzuim binnen Ithaka. Volgens een oud-leerling is Ithaka echt het paradijs: *“Je wordt heel goed behandeld door de docenten, ze zijn lief”*. Een schoolarts sluit zich hierbij aan: *“Ithaka is gewoon een superwarm bad, waar je mag zijn om een basis op te bouwen.”* Veel docenten

voelen zich zo verbonden dat ze zoveel mogelijk leerling zaken zelf proberen te regelen, merkt een leerplichtambtenaar op. Echter, als leerplichtambtenaar is het fijn om vroeg betrokken te worden bij een leerling: *“Ik word liever te vroeg dan te laat ingeschakeld, zodat er ook preventief gehandeld kan worden. We kunnen altijd meedenken.”*

6.3 Beeld van leerplicht

Uit de interviews kwam sterk naar voren dat leerplicht er allang niet meer alleen is voor het uitdelen van boetes. Volgens een van de leerplichtambtenaren werkte het vroeger wel zo, maar wordt er nu veel meer gewerkt op het niveau van de leerling en de ouder: *“Ik weet niet of mensen weten dat ik er niet alleen ben om boetes uit te delen. Ik ben er ook om mee te denken en bijvoorbeeld om druk uit te oefenen op een wachtlijst”*, aldus een leerplichtambtenaar.

Dat het beeld van leerplicht aan het veranderen is, wordt ook opgemerkt door docenten: *“Veel van de macht om een situatie te veranderen ligt buiten de school. Wij kunnen signaleren en registreren.”* Dat is de rol van de docenten, geeft ook een schoolarts aan. Vervolgens is het van belang om instanties te betrekken zodra je als docent denkt, *“dit is gek verzuim”*, aldus een schoolarts. *“Je kunt niets doen als iemand geen dagritme heeft. Dus daar begint het mee: je bent op school en dan staan we naast je, en dat je dan soms niet zo hard leert, dat kan. Jullie zijn kinderen niet aan het overvragen.”*

6.4 Vragen stellen

Ouders en verzorgers spelen hierin ook een essentiële rol. Ze maken onderdeel uit van het team dat het interactieve proces van leren en ontwikkeling ondersteunt. Een proces waarin jongeren en volwassenen in wisselende mate samen verantwoordelijk zijn, zoals onze missie veronderstelt. Het gaat hier ook om actorschap. Volgens een betrokkene van *It's My Child* zijn veel ouders het gewend om kinderen te vertellen wat ze moeten doen en hoe ze dit moeten doen, in plaats van over alles in gesprek gaan. Haar advies richting Ithaka is om ouders en verzorgers vooral vragen te stellen en ze zo in hun kracht te zetten. En de huisbezoeken zijn hierin goud waard: *“De huisbezoeken vinden ouders en verzorgers prachtig!”*.

6.5 Positieve benadering

Een van de docenten deelde haar ervaring met het belonen van de leerlingen die er altijd zijn. Door aandacht te besteden aan de leerlingen die er wel zijn krijgen zij waardering voor iets

wat ze goed doen. De leerlingen krijgen bijvoorbeeld een klein cadeautje of een groot applaus. Het idee hierachter is om vanuit een positieve benadering leerlingen bewust te maken van het belang van aanwezig zijn. De leerlingen die er altijd zijn worden gezien.

Daarnaast hebben verschillende docenten het belang van direct actie ondernemen benadrukt.

In de praktijk blijkt ook dat praten zonder eisen stellen niet helpt. Ook oud-leerlingen bevestigen dit. Zij komen tot de volgende conclusie: *“Praten in combinatie met afspraken maken en straf geven, bijvoorbeeld nablijven.”* Zouden we dan meer moeten straffen om verzuim tegen te gaan? Volgens het verhaal van leerling M. (§6.7) werkt straffen ook niet: *“Bij mij werkt het als de docent mij strak houdt en ik vind dat de docent serieus en duidelijk moet zijn.”* Ook docenten hebben wisselende ervaringen met een straf zoals nablijven: wat leert een leerling precies van nablijven? Wat leert een leerling als er geen duidelijke consequenties zijn?

6.6 Verantwoordelijkheid

Als school vinden we het belangrijk dat leerlingen verantwoordelijkheid ervaren voor hun kleine en grote omgeving. Er zijn verschillende benaderingen naar voren gekomen tijdens de interviews. Wat ook duidelijk is geworden, is dat die verschillende aanpakken voor leerlingen moeilijk te volgen zijn. Zo werd onder andere beschreven dat leerlingen het niet eerlijk vinden als consequenties per klas verschillen.

Een benadering, volgens een docent, is dat het belangrijk is om kinderen soms de vrijheid te geven om te verzuimen: *“Ik kan op mijn strepen gaan staan, maar ik weet dat ik dan niets bereik. Als ik een leerling wat ruimte geef dan weet ik dat ik daarmee veel meer goeds doe.”* Hoe ver kunnen we hierin gaan? Uit de interviews komt ook naar voren dat er grenzen zijn: *“We kunnen veel doen voor onze leerlingen en we weten waar ze vandaan komen, maar op een gegeven moment is de rek eruit.”* Dat kan voelen als falen. Het is dan niet gelukt om een leerling op de rit te krijgen. Echter, een ervaren teamleider geeft aan dat sommige jongens het gewoon echt niet kunnen opbrengen om wat voor reden dan ook om vijf dagen per week volledig naar school te gaan. Ze doen het prima bij de inburgering, ze hebben dan tijd voor een bijbaantje. Zij kijkt hier nu echt anders naar en probeert docenten daar ook in mee te nemen. Hoe vind je de balans tussen leerlingen de vrijheid geven om te verzuimen en op duidelijke grenzen stellen?

Een huismeester stelt het volgende: *“Als je later naar het ROC gaat of je gaat werken, dan kan je ook niet aankomen met smoesjes.”* De verwachtingen moeten duidelijk zijn en leerlingen moeten daarop voorbereid zijn: *“Als ik te laat kom op mijn werk dan is het: doe!*

voor jou tien anderen". Daar moet je de leerlingen op voorbereiden. Ook oud-leerlingen sluiten zich hierbij aan. Zij geven aan dat we te lief zijn en pleiten voor meer straffen. Tot slot hebben de leerlingen op de Maetsuyker bijvoorbeeld zelf aangegeven dat zij regels willen die voor iedereen gelden.

Hoe keek je hier tijdens je eigen schooltijd tegenaan? Hoe willen we met onze leerlingen omgaan en waarom? Willen we iedereen gelijk behandelen, of naar eigen vermogen behandelen?

6.7 Relatie

Volgens Steven Pont bepaalt de relatie alles. Dit wordt onderstreept en bevestigd door het verhaal van leerling G. Haar verzuim was erg hoog vorig schooljaar. Zij is 219 uren ziek geweest. Dit schooljaar is ze slechts 16 uren ziek geweest.

Op de vraag hoe het verschil tot stand is gekomen, heeft leerling G. het volgende gezegd: "Met mij gaat het prima. De docenten zijn prima. Ik ben blij op school. De docenten zijn lief. Vorig jaar was ik niet vaak op school. Ik had een depressie. Dat is nog niet over, maar toch ga ik naar school. Dat is beter. Ik ben bewust met mijn toekomst bezig. De docenten helpen mij daarbij. Op een gegeven moment heb ik nagedacht over de toekomst. Als ik me niet fijn voel, praten de docenten met mij. Vorig jaar had ik dat gevoel niet. Ik kwam niet vaak dus het gesprek was niet mogelijk. Nu is dat wel mogelijk. Ik ben nu ook open. Als ik er niet ben, stuur ik een bericht naar de docent. Docenten van dit jaar nemen meer tijd voor mij. Vorig jaar voelde ik me niet gemist. Dit schooljaar wel. In de instroom denk je niet snel over de toekomst en in de uitstroom wel. Omdat de band met de klas vorig jaar niet sterk was en omdat ik geen vrienden had, vond ik het moeilijk om over mijn problemen te praten. Ik schaam me ervoor, omdat ik als sterk wil worden gezien. Daarom koos ik er vaak voor om thuis te blijven als ik me niet goed voelde. Dit schooljaar voel ik meer ruimte. Ik heb vrienden en ik kan makkelijk terecht bij mijn mentoren. Nu schaam ik me niet om te laten zien dat ik met een probleem zit of wanneer ik ga huilen."

Tevens blijkt uit het verhaal van leerling G. dat de relatie – welke cruciaal is voor het leren – vanuit twee punten ontstaat. De relatie loopt immers zowel van A naar B als van B naar A. Het kan dus middels twee lijnen gevisualiseerd worden; niet alleen het lijntje van jou naar de ander. Dientengevolge is het een vereiste dat je een ander behandelt zoals die persoon

behandeld wil worden en niet zoals jij dat wilt. Wanneer dit wordt gerealiseerd, zal de communicatie makkelijker verlopen.

Een mens heeft twee standen aldus Steven Pont: open en gesloten. Het verhaal van leerling M. verduidelijkt hoe dit in de praktijk eruitziet. Leerling M. is een jongen van 18 jaar. Vorig schooljaar zat hij in de R-instroom en dit schooljaar zit hij in de uitstroom. Met leerling M. ging het vorig schooljaar heel erg slecht met het verzuim. Hij is 178 geoorloofde en 143 ongeoorloofde uren afwezig geweest. Leerling M. vindt dat het goed met hem gaat op school. Zijn verzuim is minder dan vorig jaar. Hij staat nu op 20 geoorloofde en 50 ongeoorloofde uren. Op de vraag hoe dat komt, heeft hij het volgende geantwoord:

“Vorig jaar ging het niet helemaal goed. Bij de mentoren van vorig jaar kon ik me makkelijk afmelden zonder er last van te krijgen. Het bleef altijd bij een gesprek, waarin ik te horen kreeg dat school belangrijk is en dat ik mijn best moet doen. Wanneer ik wakker werd rond 6:00 uur en merkte dat ik geen zin had, sliep ik door en meldde ik me ziek. Dat deed ik door een bericht te sturen. Uiteraard was ik niet echt ziek. Ik had geen zin om een straf te krijgen. Vorig schooljaar kon ik me makkelijk afmelden. Mijn mentor zei: ‘is goed en tot morgen’. Hij vindt het snel goed.

Mijn huidige mentor dit schooljaar zegt: ‘kom naar school om het te proberen’. Als mijn huidige mentor iets zegt, dan moet je het doen. Mijn vorige mentor vergat dingen. Hij praat met mij en zegt dat het niet goed is. Bij mij werkt het als de docent mij strak houdt en ik vind dat de docent serieus en duidelijk moet zijn, maar een straf werkt bij mij niet.”

Leerling M. geeft hiermee aan dat hij behoefte heeft aan iemand die eisen aan hem stelt en duidelijk tegen hem is. Dat vindt hij fijn en dat heeft hij erg nodig. Deze aanpak heeft hem dit schooljaar geholpen. Bovendien voelt hij zich verbonden met zijn huidige mentor. Hij voelt zich belangrijk en hij heeft het gevoel dat hij erbij hoort. Hierdoor heeft hij zich opengesteld voor het leren en zijn houding veranderd.

7. Conclusie en aanbevelingen

De vraag waarmee we het onderzoek zijn begonnen was: Wat is de leidende cultuur op Ithaka rondom verzuim? We hebben geprobeerd deze vraag te benaderen vanuit verschillende perspectieven. Er is de data kant: de registratie in Magister en de gegevens van Magister met betrekking tot verzuim. De andere kant is die van het gesprek. Dit hebben we gevoerd met leerlingen, medewerkers & andere belanghebbende partijen. Hieronder de conclusies.

7.1 Onze registratie

Het blijkt dat er geen eenduidige registratie is in Magister. Medewerkers gebruiken bij de registratie van een identieke situatie verschillende verzuimcodes. Geoorloofd en ongeoorloofd lopen dus door elkaar heen. De complexiteit van de verzuimcasus kan hiervan de oorzaak zijn maar ook de houding en denkwijze van de medewerker. Docenten lijken in ieder geval de context van de leerlingen te willen vertalen naar een registratie in Magister en hierdoor ontstaan verschillende registraties bij identieke situaties.

Uit de gegevens van Magister waarin alle verzuimcijfers worden gecombineerd blijkt dat er een correlatie is tussen geoorloofd en ongeoorloofd verzuim. Dit betekent dat als iemand veel verzuimt, dat vaak op verschillende fronten gebeurt; geoorloofd verzuim, ongeoorloofd verzuim en te laat komen. Onze focus moet dus altijd het totaal verzuim zijn en niet enkel het ongeoorloofde.

Verder zien we dat het bespreken van verzuim in de teams invloed heeft op het de statistieken. Als de verzuimcijfers worden besproken, dan zien we een daling in het totaal verzuim. Collectief optreden werkt! Maar aard van het verzuim verandert ook. We zien een daling van geoorloofd, maar een stijging van ongeoorloofd verzuim. Dit zou je kunnen interpreteren als ‘we accepteren minder’ of ‘we vonden eigenlijk heel veel goed’. In ieder geval lijkt een collectieve aanpak te werken om de verzuimcijfers naar beneden te krijgen. En ook leerlingen laten weten dat ze die duidelijkheid rondom verzuim, een eenduidige lijn binnen een docententeam juist fijn vinden. We voorkomen hiermee ruis.

Ook zien we een ‘golfbeweging’ in het verzuim. Sommige periodes gaan gepaard met meer verzuim. Wat dit precies betekent of wat er met deze kennis kan worden gedaan is iets wat nog moet worden verkend.

Veel belangrijker dan onze registratie is onze houding ten aanzien van verzuim. Wat verwachten we van leerlingen, welke eisen stellen we en hoe ga we hierover in gesprek met onze leerlingen. Die attitude zal echter ook van invloed zijn op hoe je verzuim registreert en hoe je verzuim registreert kan weer invloed zijn op hoe jij of jouw collega met een leerling in

gesprek gaat. Alles werkt in elkaar door en het is daarom belangrijk om goed na te denken over welke functie verzuimregistratie heeft in het geheel van acties rondom verzuim.

7.2 De gesprekken

7.2.1 De leerlingen

Leerlingen voelen zich thuis op Ithaka, het is een warm bad. Uit onze gesprekken met de leerlingen horen we ook terug: zie mij en neem mij serieus. Wij hoeven niet alleen maar lief te zijn maar mogen ook juist eisen stellen. Zo heeft het begrenzen van wat kan en het maken van duidelijke afspraken met leerling M. een positief effect gehad op zijn verzuim. Voor leerling G. was het juist het onderdeel uitmaken van een klas dat een positief effect had op het verzuim.

Verder is het van belang om te achterhalen wat een leerling motiveert om naar school te gaan. Uit de enquêtes, te vinden in hoofdstuk 5, is gebleken dat de leerlingen verschillende redenen hebben om naar school te komen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er geen sprake is van een homogene motivatie bij de leerlingen. Het is weliswaar belangrijk om te weten wat de reden van het verzuim is, maar nog interessanter is de vraag wat de leerling motiveert om wel naar school te gaan. Deze vraag kan immers een ander perspectief bieden voor een gesprek met de leerling.

7.2.2 Docenten

In gesprek met de medewerkers zagen we dat er geen eenduidige cultuur was omtrent verzuim. Het idee over ongeoorloofd was over het algemeen iets in de richting van: je bent niet op school en we weten niet waar je bent. De registratie en de vervolgstappen verschilden per docent. Zo heeft de ene docent een nablijfsysteem in zijn klas terwijl de ander het met alleen een gesprek oplost. De leidende cultuur lijkt daarom dat iedereen verzuimproblematiek op een eigen manier aanpakt.

Wat nog meer in het gesprek met medewerkers naar voren kwam waren de ideeën die de docent had ten opzichte van een wenselijke schoolgang. Is het bijvoorbeeld normaal om één keer per maand ziek te zijn? Hier zijn verschillende ideeën over.

7.2.3 Andere belanghebbende partijen

Andere belanghebbende partijen zoals leerplicht en de schoolarts benoemen dat ze graag eerder en vaker betrokken willen zijn. Ze zien betrokken docenten die veel over hebben voor hun leerlingen. De neiging binnen Ithaka is om het probleem eerst zelf aan te pakken en op te

lossen. Dit heeft als gevolg dat leerplicht of de schoolarts soms onnodig laat worden ingezet. Dit is zonde want leerplicht en de schoolarts zijn er om mee te denken in de oplossing.

Ook nemen wij het advies van de schoolarts graag ter harte: gewoon naar school. We moeten geen lage verwachtingen stellen aan kinderen. Een gezonde schoolgang helpt een kind om ook andere problemen aan te pakken. De verwerking van trauma's verloopt bijvoorbeeld beter met een goede schoolgang. Ritme en structuur zijn hierin kernbegrippen.

Daarnaast blijft het van groot belang om de ouders/verzorgers te betrekken in het verzuim en ouders te laten zien hoe je op een pedagogische manier het gesprek met kinderen aangaat; de juiste vragen stellen in plaats van vertellen wat een kind moet doen.

8. Aanbevelingen

1. Denk samen met je team na over de vraag, 'waartoe dient onze registratie in magister?' Onze aanbeveling is om magister te zien als een kille registratie van de schoolgang van een leerling. Nuances in het relationele, ofwel een ziekmelding van een leerling die niet ziek is, horen niet thuis in magister. Dit creëert ruis en onduidelijkheid naar collega's, leerlingen en ouders.
2. Zie magister als een instrument in het aanpakken van verzuim. Als we een leerling die maar 1 minuut te laat is "matsen" in de registratie, voorkom je dat hiermee iets gedaan kan worden.
3. Focus altijd op totaal verzuim.
4. Blijf het gesprek over verzuim aangaan. Zet het meerdere keren per jaar op de agenda van de kernteamvergadering. Ben jij open & transparant over het verzuim in jouw klas?
5. Laat ongewenst gedrag in verzuim niet ongemerkt en prijs gewenst gedrag.
6. Wees consequent en geef de leerling duidelijkheid.
7. Laat je ondersteunen door schoolarts en leerplicht; zij geven zelf aan dat we hen eerder en vaker mogen inschakelen.
8. Blijf regelmatig met elkaar in gesprek gaan over verzuim, over casuïstiek en over jouw en onze houding ten aanzien van verzuim.

9. Literatuurlijst

Biesta, G.J.J. (2011). De school als toegang tot de wereld: Een pedagogische kijk op goed onderwijs. In R. Klarus & W. Wardekker (eds), *Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de pedagogiek* (pp. 15-35). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Biesta, G. J. J. & Stevens, L. (2018, juni). *Volwassenheid gewogen: Onderwijs & de menselijke maat*. Onderwijsavond. Georganiseerd door NIVOZ, Driebergen.

Pont, S. (2018, september). *De vijf deurtjes van Steven Pont*. Koersdag. Georganiseerd door Ithaka, Maarssen.

VO-raad (2018). *We zijn allemaal nieuwkomers*. Geraadpleegd op 8 februari 2019, van <https://www.vo-raad.nl/artikelen/405>

9. Bijlagen

9.1 Aanbevelingen onderzoek Pascale

In dit adviesrapport worden aanbevelingen gedaan om het schoolverzuim om laag te brengen. De adviezen zijn zo opgezet dat de ISK Utrecht er zelf mee aan de slag kan. De implementatie van de aanbevelingen valt buiten de adviesopdracht.

Mentoren/Docenten

- Zoals blijkt uit het onderzoek van de Universiteit van Groningen (2008) is de emotionele binding aan ouders en docenten belangrijk. Creëer als docent/mentor vanaf de start van de schoolloopbaan van de leerling op de ISK verbondenheid tussen leerling en school. Onderhoudt intensief contact waarbij de houding van de docent ten opzichte van de leerling essentieel is. Een goede relatie met minimaal één docent heeft al een positief effect. Binding volgt ook uit ‘gezien worden’: een leerling die letterlijk en figuurlijk ‘niet gezien wordt’ zal eerder afhaken dan een leerling die merkt dat hij verwacht wordt op school.
- De sociaal en emotionele binding wordt ook versterkt doordat mentoren elke week met leerlingen het schoolverzuim bespreken. Dit kan samen met de klas of individueel met een leerling. Niet alleen om uit te stralen dat zij bij afwezigheid worden gemist, maar ook omdat schoolverzuim een signaal kan zijn voor andere problemen. Wanneer er in een klas eenmaal schoolverzuim vertoont wordt dan steekt dit aan. Door samen met de klas te praten over de regels van het schoolverzuim zal er een gezamenlijke geldigheid ontstaan betreffende het schoolverzuim.
- Om de ouders te betrekken bij school worden zij elke week op de hoogte gehouden door de mentor van het eventueel schoolverzuim van hun kind. Mentoren betrekken zo de ouders bij het verzuim, ouders worden daarbij aangespoord met hun kinderen daarover te praten.
- Uit literatuuronderzoek blijkt dat het belangrijk is dat prestaties worden gewaardeerd dus het belang is groot dat docenten leerlingen motiveren om te leren, zodat zij succeservaringen krijgen. Docenten stimuleren dit door aan leerlingen passende eisen te stellen betreffende hun leerprestaties. Probeer onderwijsachterstanden zoveel mogelijk te voorkomen en te beperken. Het behalen van slechte schoolresultaten kan namelijk leiden tot schoolverzuim. Het is daarom van belang om, in de ogen van de leerlingen, boeiend onderwijs te bieden, dat niet saai is. Zoals het te veel individueel werken met de computer.

School

- Presenteer de resultaten van de analyse van de absentiegegevens aan het docenten team.
- Bespreek in de kernteams wat onder geoorloofd verzuim wordt verstaan en wat valt onder ongeoorloofd verzuim. Verzamel hier bij praktijkvoorbeelden en bespreek deze in de teams. Tot slot komt men tot afspraken hierover.
- Voorlichting aan docenten, ouders en leerlingen over Leerplicht.
- Doordat er veel absentie bij oudere leerlingen ligt, zou er op de ISK een gesprek gevoerd moeten worden met de vraag of het onderwijs dat gegeven wordt op de ISK geschikt is voor leerlingen die niet meer leerplichtig (boven de 17 jaar) zijn. Kunnen zij niet beter doorverwezen worden naar het volwassen onderwijs?

- Andere indeling schooltijden. Leerlingen ervaren de schooltijden als te lang. Voor leerlingen die uit het AZC in Leersum moeten komen of van andere plaatsen buiten Utrecht zou het een aanbeveling zijn om 15 min-30 min later te starten met school.
- Organiseer op school activiteiten voor leerlingen en ouders waardoor de binding met school versterkt wordt. Samen eten, feestjes organiseren, rommelmarkt etc.
- Omdat veel leerlingen kampen met moeilijke persoonlijke omstandigheden nu, maar ook vanuit het verleden, zou er een preventief programma ingezet kunnen worden. De school zou hiernaar op zoek kunnen gaan.
- Vanuit het docententeam bestaat de behoefte om een consequent spijbelbeleid te hanteren dat wordt gekenmerkt door het afstemmen van de aanpak op de achtergronden van het verzuim en de betrokkenheid van ouders. Het advies zou hierbij zijn om als docent te kijken wat elke leerling nodig heeft om op school te zijn en daar op in te steken.
- De binding met de school en docent kan vergroot worden door elke ochtend bij de deur te staan en een hand te geven aan de leerlingen en aan te spreken wanneer zij te laat zijn.
- De school kan afspraken maken met externe instanties zodat de leerling niet tijdens schooltijd daar naar toe hoeft. De ouder en leerling blijft echter wel verantwoordelijk voor de afspraak
- De school zorgt, naast de mentoren, voor professionals die het gedrag van leerlingen volgen en zich richten op de realisatie van positieve relaties tussen leerling, gezin, en school. Zij ondersteunen de mentor die de spil is tussen school en thuis. Dit kunnen zijn, kernteamleiders, school maatschappelijk werkers.

9.2 Traumasensitief lesgeven

Traumasensitief lesgeven

De doelgroep van Ithaka ISK is bijzonder in vele aspecten en heeft voor de docent zijn eigen uitdagingen. Een voorbeeld hiervan is het fenomeen traumasensitief lesgeven.

Trauma wordt beschreven als ‘verwonding’ in psycho-somatische zin. Het ontstaat door interpersoonlijke gewelddadige gebeurtenissen of gebeurtenissen die gepaard gaan met verlies van gehechtheid/in de steek gelaten worden. De ernst van de gebeurtenis heeft geen verband met het ontstaan van een trauma. Het is persoonsgebonden: de ene persoon kan iets meemaken en dit verwerken terwijl het voor een ander persoon kan leiden tot trauma. Trauma bij vluchtelingenkinderen/jongeren heeft ook te maken met: ervaringen met oorlog, georganiseerd geweld of levensbedreigende vlucht; migratie en ontworteling; sociale onzekerheid en aanpassing nieuwe cultuur. Een leerling uit Portugal die met zijn gezin een nieuwe bestaan opbouwt in Nederland kan dus net zo goed ontheemd en getraumatiseerd zijn als een leerling die is gevlucht voor oorlog.

De gevolgen van trauma

Door teveel spanning initieert de amygdala (ons ‘reptielenbrein’) een stressreactie. Er worden stresshormonen aangemaakt, waaronder cortisol. Dit heeft onder andere tot gevolg dat er slecht wordt geslapen en er concentratieproblemen ontstaan. Een aantal andere lichamelijke klachten zijn hoofdpijn, buikpijn, huidproblemen en paniekaanvallen. Psychische klachten/gedrag zijn onder andere angst, stemmingswisseling, gesloten, contact afwijzend, extreem (a)sociaal, agressief, verslavingen, heel erg gericht op geld of spullen, hyperseksueel. Dit kan zich uiten als het volgende gedrag in de klas:

- Geen contact maken met de docent – Dan word je ook niet benaderd met verwachtingen.
- Voorkomen dat je aan de beurt komt – Dan ga je in ieder geval niet (weer) af.
- Grote mond opzetten – Dan krijg je aandacht, maar niet op je aandeel in de les.
- Confrontatie met de docent aangaan – Laten zien dat je in ieder geval macht hebt.
- Ontwijken van hulp – Bang om weer teleurgesteld te worden.
- Ontkennen van problemen – Schaamte; het niet aandurven.
- Geringe motivatie – Niet (durven) denken aan een positief toekomstbeeld.
- Emotionele uitbarsting – Probleemsignaal. Het niet meer aankunnen.

De organisatie Respect Education Foundation heeft bij Ithaka ISK een aantal workshops verzorgd en benoemt een aantal uitgangspunten voor de docent. Ze benoemen dat de docent geen therapeut is (en dit moeten docenten ook niet proberen), maar betrouwbaar en betrokken. Dit uit zich ten eerste door als docent te willen begrijpen waarom een leerling bepaald gedrag vertoont. Een tweede stap zou kunnen zijn om adequate hulp te zoeken. Andere betrokken partijen zoals de schoolarts en leerplicht ondersteunen het feit dat ze vinden dat ze eerder mogen ingezet worden.

De bovenstaande lijst met gedragingen zien we in sommige gevallen terug in de interviews. De leerling G. ervaaarde bijvoorbeeld veel schaamte met betrekking tot haar emotionele gevoelswereld.

Omgaan met leerlingen

Het is belangrijk om te benoemen dat leerlingen er niet voor kiezen om het bovengenoemde gedrag te vertonen; het overkomt ze. De leerlingen vertonen een normale reactie op abnormale gebeurtenissen. Vaak schamen de leerlingen zich voor hun gedrag, maar kunnen ze het niet op tijd bijsturen. Het is daarom aan te raden om dit niet extra te belasten met straf. Bij mannen zie je vaak een piek (in bijvoorbeeld agressie) en is trauma meer zichtbaar. Bij vrouwen is er meer sprake van een golfbeweging en is het minder zichtbaar. Medisch gezien is structuur en ritme belangrijk bij het verwerken van trauma. Dit wordt onderschreven door de schoolarts. Het stellen van eisen en doorvragen helpt sommige leerlingen. Echter 'eisen die ze nooit halen, zit niemand op te wachten' aldus een medewerker. Dolf stelt voor om dit in de vorm van een persoonlijk contract vorm te geven. Een leerling kan bijvoorbeeld een time-out krijgen wanneer hij/zij voelt dat het niet goed gaat. Een hechtingspersoon is ook belangrijk voor een leerling; iedereen heeft een maatje nodig.

Het is als docent belangrijk om duidelijkheid en structuur aan te brengen in de klas. Dit helpt bij verwerking van trauma. Een aantal andere bruikbare tips die werken in de klas zijn:

- Het contact herstellen na correctie(s).
- Het onderscheid maken tussen gedrag en persoon.
- De lastigste leerling is de beste hulpdocent.
- Werk met een buddy systeem: vind iemand die vertrouwd wordt, dit is essentieel. Deze persoon wel op tijd wisselen of toevoegen.
- Regels met de leerlingen opstellen; deze gelden altijd voor iedereen.
- Uitgestelde aandacht.
- Samenwerkend leren in twee- en viertallen. Dit herstelt het gevoel van verbondenheid, terwijl je 'gewoon' aan het lesgeven bent.
- Groepsactiviteiten.

Bruikbare toepassing in het persoonlijk gesprek:

- Onder vier ogen. Beginnen met wat er goed gaat.
- Alleen vragen stellen die goed beantwoord kan worden.
- Niet de strijd aangaan. Rustig zeggen wat je verwacht aan gedrag.
- Een praktisch voorstel doen. Bijvoorbeeld: een klein doel wat gehaald moet worden aan het einde van de week (succeservaringen opbouwen).
- Praten over de toekomst. Wat wil je bereiken over 4- 8 – 12 jaar?
- Alleen gewenst gedrag noemen.

Ithaka

Dolf (ervaringsdeskundige bij Respect Education Foundation) benoemt dat het dromen over de toekomst iets wezenlijks is wat hersteld moet worden na trauma. In de enquête die is afgenomen geven de leerlingen van Ithaka ISK aan dat ze vooral naar school gaan voor hun toekomst. Het creëren van een toekomstbeeld en de nodige stappen die ze kunnen zetten helpt de leerling bij het verwerken van hun trauma. Dit dromen mag in het begin ook nog onrealistisch zijn. Gaandeweg is het aan de docent om in het gesprek met de leerling te kijken wat wenselijk en haalbaar is.

Wanneer ben je als docent tevreden? Dolf benoemt een aantal zaken voor minimale tevredenheid:

- Voor alle leerlingen: zelfredzaamheid op basaal niveau: "Ik weet dat je dit kunt!" (autonomie).
- Iemand hebben die je vertrouwt (relatie).

- Elke dag een nieuwe kans waarin het misschien wel lukt (competentie).

Bespreekbaar maken van trauma 'gezien worden' zoals leerling G. zorgt voor verwerking van trauma zonder dat je een hulpverlener wordt. Het stellen van eisen, doorvragen en in gesprek blijven. Dit is een groot onderdeel van onze missie waarin de relatie centraal staat in de begeleiding naar volwassenheid. Als een leerling zich herhaaldelijk ziek meld met de simpele boodschap 'hoofdpijn' en dat is goed, dan wordt een bepaalde situatie in stand gehouden zoals bij leerling M. Geen enkele partij is hierbij op lang- en korttermijn gebaat.

Er is één unieke omgeving waarin een leerling veilig is, gezien wordt en vriendjes heeft. Dit is niet thuis of op de straat. Dit is de school.